

La crisi de l'urbanisme de ciutats globals: reavaluar 20 anys de transformació del sòl i activitat econòmica del 22@Barcelona

Albert Martín-Gómez

Universitat Autònoma de Barcelona. Departament de Sociologia
a.martinigomez@gmail.com

Albert València López

Universitat Politècnica de Catalunya
albertvalop@gmail.com

Rebut: octubre de 2020
Acceptat: maig de 2021
Publicat: gener de 2022

Resumen

En aquest article presentem una anàlisi del desenvolupament urbanístic i econòmic del pla 22@, a partir d'una revisió de les dades primàries a escala parcel·laria del Portal d'Informació Urbanística i de Cartografia de l'Ajuntament de Barcelona (2020a, 2020b). El pla 22@ ha generat una extensa literatura sobre la seva referencialitat com a «ciutat global» en la regeneració urbana i l'impuls de clústers de «l'economia del coneixement», d'ençà de la seva aprovació l'any 2000. Aquesta recerca refuta les dades publicades fins ara del 65-70% de transformació i les concreta en un 25,5% de transformació amb edificació executada, a més d'analitzar la seva relació amb la tipologia d'activitat econòmica. Els resultats ens permeten, d'una banda, fer visible la dependència del pla urbanístic 22@ de la financiarització d'operacions immobiliàries de gran magnitud i, de l'altra, identificar la no dependència entre la transformació urbanística i l'atracció d'empreses de l'economia del coneixement.

Paraules clau: regeneració urbana; ciutats globals; pla urbanístic; 22@Barcelona; economia del coneixement

Resumen. *La crisis del urbanismo de ciudades globales: reevaluar 20 años de transformación del suelo y actividad económica del 22@Barcelona*

En este artículo presentamos un análisis del desarrollo urbanístico y económico del plan 22@, a partir de una revisión de los datos primarios a escala parcelaria del Portal de Información Urbanística y de Cartografía del Ayuntamiento de Barcelona (2020a, 2020b). El plan 22@ ha generado una extensa literatura sobre su referencialidad como «ciudad global» en la regeneración urbana y el impulso de clústeres de «la economía del conocimiento» desde su aprobación en 2000. Esta investigación refuta los datos hasta ahora publicados del 65-70% de transformación concretándolos en un 25,5% de transformación con edificación ejecutada, y analiza su relación con la tipología de actividad económica. Los resultados nos permiten, por una parte, visibilizar la dependencia del plan urbanístico 22@ de la financiación de operaciones inmobiliarias de gran magnitud y, por otra, identificar la no dependencia entre la transformación urbanística y la atracción de empresas de la economía del conocimiento.

Palabras clave: regeneración urbana; ciudades globales; plan urbanístico; 22@Barcelona; economía del conocimiento

Résumé. *La crise de l'urbanisme dans les villes globales : réévaluer 20 ans de transformation foncière et d'activité économique au 22@Barcelona*

Dans cet article, nous présentons une analyse de l'équilibre du développement urbain et économique du 22@ basée sur un examen des données primaires au niveau de la parcelle du Portail d'Information Urbaine et Cartographique de la Mairie de Barcelone (2020a, 2020b). Le plan 22@ a généré une littérature abondante sur sa référentialité en tant que «ville globale» dans la régénération urbaine et la promotion des clusters de «l'économie de la connaissance» depuis son approbation en 2000. Cet article réfute les données publiées jusqu'à présent de 65-70% de transformation, en les concrétisant par une transformation de 25,5% avec édification exécutée et en analysant sa relation avec le type d'activité économique. Les résultats permettent de rendre visible la dépendance du plan d'urbanisme 22@ au financement d'opérations immobilières de grande ampleur et, d'autre part, d'identifier la non-dépendance entre la transformation urbaine et l'attraction des entreprises dans l'économie de la connaissance.

Mots-clés : régénération urbaine; villes globales; plan urbain; 22@Barcelone; économie de la connaissance

Abstract. *The crisis of global cities' urban development: reassessing 20 years of real estate transformation and economic activity of 22@Barcelona*

Based on a review of the primary data from the Urban Information and Cartography Information Portal of Barcelona City Council (2020a; 2020b) this article analyses the outcomes of the implementation of the 22@ urban plan by looking at the correlation between urban development and ICT-related economic activity. Since its approval in 2000, the 22@ plan has generated extensive literature on its referentiality as a “global city approach” in urban regeneration and the promotion of “knowledge economy” clusters. While the data published so far tend to talk about a transformation of 65-70% of the total area affected by the plan, this research argues that it is only 25.5% that has been executed according to the plan (aka new building and ICT-related economic activity). The results allow us to make visible the dependence of 22@ on the financing of large-scale real estate operations and to identify the non-dependence between urban transformation and the attraction of knowledge economy companies.

Keywords: urban regeneration; global cities; urban plan; 22@Barcelona; knowledge economy

Sumari

1. Introducció	4. Anàlisi de 20 anys de desenvolupament urbanístic del pla 22@
2. La regeneració urbana a les ciutats globals	5. Conclusions
3. Nova política urbana a Barcelona: el pla 22@ al Poblenou	Referències bibliogràfiques

1. Introducció

Durant les darreres dècades, les principals capitals internacionals van desenvolupar models de transformació urbana i governança orientats a l'objectiu d'esdevenir ciutats nodals en els circuits financers globals. Aquestes estratègies s'enfocaven a la reconversió de zones industrials en zones de nova centralitat econòmica mitjançant sinergies publicoprivades. En el cas de Barcelona, el pla urbanístic 22@ esdevindria el projecte de referència per a la regeneració de grans àrees industrials, concretament al barri del Poblenou. Aquest pla tenia el propòsit de transformar els usos del sòl mitjançant una modificació de la normativa urbanística que facilités la generació de plusvàlues immobiliàries i promogués la construcció d'una nova zona de centralitat vinculada a la «nova economia» de la tecnologia i la innovació (Ajuntament de Barcelona, 2000).

Durant els 20 anys del 22@, s'ha produït una extensa literatura, tant des d'una òptica neoliberal —sobre la referencialitat del projecte (p. e., Trullén, 2011; Pareja-Eastaway i Piqué, 2011)— com des d'una perspectiva crítica, al voltant dels impactes en la vida quotidiana del veïnat (p. e., Charnock i Ribera-Fumaz, 2011; Dot i Pallarès-Barberà, 2015). Però tota la literatura ha partit de fonts secundàries procedents d'informes de l'Ajuntament de Barcelona (2008; et al, 2017) que situaven el nivell de «transformació» entre el 65-70%. Fins que el 2019, arran del procés participatiu *Repensem el 22@*, es publicava la dada que el nivell de «transformació i edificació» se situava en un 28% (Ajuntament de Barcelona, 2019). Una xifra que refuta la referencialitat del pla com a model de renovació urbana, i atorga validesa a les conclusions que apunten al 22@Barcelona com a negoci rendista (Charnock et al., 2014; Paül, 2017).

En aquest article es presenta una anàlisi de les dades primàries a escala parcel·l·lària sobre el nivell de transformació urbanística de les zones d'afectació al 22@ i s'identifiquen les característiques i els condicionants urbans de cada nivell de transformació. Posteriorment, s'analitzen de forma territorialitzada les dades econòmiques sobre el nombre i la tipologia d'empreses i treballadors en funció del grau de transformació urbanística al 22@. La pertinència d'analitzar el 22@ com a model de regeneració urbana i generació de clústers a les «ciutats globals» respon al debat sobre si la interrupció dels plans urbanístics és causada per la crisi financera del 2008 de forma exògena o si la crisi era també inherent al model mateix de creixement urbanístic (Swyngedouw, 2012; González et al., 2017).

2. La regeneració urbana a les ciutats globals

Durant les dècades dels 1990 i 2000, les principals ciutats del món van ser escenari de canvis urbans i socioeconòmics de gran escala. Aquests canvis tenen el seu origen en la crisi del fordisme i en els processos de reestructuració i globalització econòmica que han transformat dràsticament el context de desenvolupament urbanístic del principi del segle XXI. En aquests canvis, l'àmbit local i el global interactuen mútuament, i les ciutats passen a concentrar els centres de decisió governamentals i dels sectors financers internacionals, fet que dona peu a la denominació de «ciutat global» (Sassen, 1991, 2003). Les ciutats es converteixen en l'espai privilegiat on ubicar i atraure inversions urbanístiques per a la construcció de les infraestructures físiques necessàries de la indústria informàtica i financera (Harvey, 1989; Castells, 1995; Florida, 2002). En sintonia, les ciutats globals articularan una governança publicoprivada i, en menys mesura, organitzacions socials i cíviques, en la definició de les polítiques urbanes (Healey, 1997; Castells, 2001a).

Michael Porter (1990, 1995) argumenta que la ciutat esdevé plataforma per a l'economia global, i passa d'un «vell model» basat en la inversió pública orientada a la redistribució de la riquesa a un «nou model» guiat pel sector privat a la recerca de competitivitat i l'atracció d'inversions. Ara bé, des d'una perspectiva crítica amb el neoliberalisme, David Harvey (1989) ho va descriure com un canvi entre una gestió local «*managerial*» orientada a la provisió de serveis públics a una «*entrepreneurial*» orientada al creixement econòmic empresarial. Aquest canvi de paradigma es concretaria en les noves polítiques urbanes (NPU) basant-se en la flexibilització normativa que permetés la generació de grans plusvàlues a partir de la requalificació del sòl (Oatley, 1998; Rodríguez et al., 2001; Brenner i Theodore, 2002; Brenner, 2003; Moulaert et al., 2014).

L'estratègia de regeneració urbana en la lògica empresarial de les NPU s'ha aplicat generalment mitjançant grans projectes urbanístics (GPU) (Rodríguez et al., 2001). Els GPU reorganitzen estructuralment el teixit físic i econòmic urbà a través de la reconversió d'extensos espais industrials i residencials degradats. Concretament, aquestes mesures de suport públic al capital privat oscil·len entre diferents models «d'emprenedoria urbana» i «especulació urbana» (Nicholas i Miao, 2019), que van des de canvis d'usos i màrqueting per promoure innovacions i atraure nous sectors econòmics fins a la modificació d'edificabilitats per generar canvis en el valor del sòl i promoure grans operacions urbanístiques. El caràcter «d'excepcionalitat» dels GPU s'associa a esdeveniments emblemàtics (Jocs Olímpics, exposicions universals, etcètera), ja que es tracta d'un context que facilita canvis normatius profunds en terminis curts de temps i justifica importants inversions públiques en infraestructures que propiciïn la inversió privada en la nova estructura urbana projectada (O'Neill, 2018).

Des de la perspectiva neoliberal, l'impuls de «clústers» esdevé una estratègia de renovació urbana de les ciutats, en la mesura que concentra i articu-

la empreses en un mateix espai geogràfic que interconnecta amb els clústers globals (Porter, 1990). Concretament, són clústers d'empreses vinculades a la «nova economia», sectors industrials emergents i d'alt valor afegit, com els relacionats amb la tecnologia i la innovació, la creativitat i l'emprenedoria, la cultura i la ciència (Florida, 2002, 2004). En aquest sentit, s'ha produït una extensa literatura sobre els condicionants per a la creació de clústers, parcs tecnològics o «tecnopols» (Castells i Hall, 1994; Miao et al., 2015). Manuel Castells i Peter Hall (1994) constaten que es generen les sinergies entre actors econòmics i les ciutats sempre que disposin d'unes estructures públiques, universitàries i empresarials. Tot i així, altres investigacions adverteixen que el factor de proximitat geogràfica per a clústers de l'economia del coneixement no resulta significatiu, ja que les sinergies operen a través d'altres xarxes multiescalars i espacials (Korotka et al., 2015; Miao et al., 2015).

El model plantejat per les NPU es presenta com un procés creixent d'urbanització a escala global i il·limitat, però el model, lluny de generar riquesa, la dualitza i està portant als límits la finitud dels recursos naturals i la sostenibilitat ecològica (Sheppard et al., 2013; Brenner i Schmid, 2013). Des d'una perspectiva crítica, s'entén que els canvis dels GPU són bruscos i generen noves desigualtats: augment del preu dels habitatges, expulsió dels habitatges de rendes baixes (Harvey, 1977), dualització del treball (Castells, 2001b) i segregació social (Sassen, 1991; Rodríguez et al., 2001). Amb la crisi financera del 2008, els GPU, per la seva dependència de les operacions immobiliàries, deixarien extenses àrees industrials i residencials a mig construir, entre buits urbans i noves edificacions. En aquest context, els espais a mig transformar esdevindrien, d'una banda, un pol d'atracció d'activitats terciàries i turístiques, no de clústers de la innovació o de l'economia d'alt valor afegit (González et al., 2017), i, de l'altra, un pol de gentrificació en desplaçar persones de rendes baixes i activitats econòmiques de petita escala (Atkinson i Bridge, 2005; Lees et al., 2008).

Erik Swyngedouw (2012) afirma que, a partir de la globalització de la liberalització comercial i de la financiarització del capital, el model econòmic capitalista neoliberal conté una estreta relació amb el model de desenvolupament urbanístic. De la mateixa manera, la crisi financera conté una estreta relació amb els béns de capital ficticis que esdevenien instruments financers per a les operacions immobiliàries dels GPU. Tot i així, des de la perspectiva neoliberal, s'ha interpretat la paralització immobiliària com una crisi contextual exògena i no causada pel model mateix de creixement urbanístic (Oosterlynck i González, 2013; González et al., 2017).

3. Nova política urbana a Barcelona: el pla 22@ al Poblenou

La ciutat de Barcelona, amb la designació dels Jocs Olímpics del 1992, va iniciar al barri industrial del Poblenou una de les intervencions urbanístiques més profundes de la ciutat des de l'aprovació el 1976 del Pla General Metro-

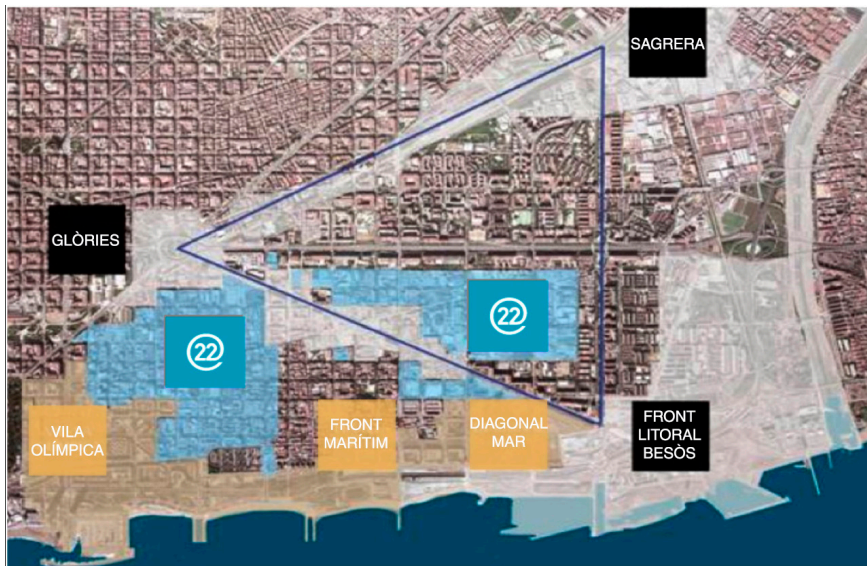
polità (PGM)¹. Seguint les premisses de les NPU, el 27 de juliol de 2000 l'Ajuntament de Barcelona aprovava el pla 22@Barcelona com a modificació del PGM (figura 1). Antònia Casellas (2015) descriu que en l'àmbit espanyol i català, durant les dècades dels 1990 i 2000, ha existit una dinàmica d'impulsar el creixement econòmic centrada principalment en la transformació urbanística i les operacions immobiliàries. En aquesta dinàmica s'insereix el 22@, amb una afectació inicial d'1.160.000 m² de sòl, modificant l'edificabilitat del sòl i transformant-ne l'ús, que passa d'activitat econòmica industrial (qualificació urbanística 22a) a activitat tecnològica i terciària (qualificació 22@).

Els promotors del pla —Miquel Barceló i Antoni Oliva (2001), Ramon Garcia-Bragado (2001) i Oriol Clos (2004)²— expliquen que l'objectiu del projecte era crear un pol d'activitat innovadora a Barcelona mitjançant la flexibilització del planejament urbanístic per atraure inversions immobiliàries, concretament, un centre econòmic que concentrés clústers de les tecnologies de la informació i comunicació (TIC), l'audiovisual, l'energia, la salut i el disseny. El pla 22@ projectava per al cap de 20 anys l'increment de 130.000 llocs de treball i la construcció de 4.000 habitatges socials, de 114.000 m² de zona verda i de 145.000 m² d'equipaments (Ajuntament de Barcelona, 2000). A més, mitjançant una sèrie d'al·legacions posteriors, es regularitzaven 3.344 habitatges preexistents amb la categoria de «front consolidat» del total de 4.614 habitatges afectats en sòl 22a.

La normativa urbanística fixa les condicions generals de desenvolupament de l'MPGM 22@ regulant com a àmbit de transformació «l'illa» o els «plans especials predeterminats» que agrupen conjunts d'illes (figura 2). La transformació de l'illa requereix l'acord del 60% dels propietaris de les parcel·les

1. El Poblenou és un barri d'origen agrícola fins al principi del segle XIX, quan, amb la prohibició que les fàbriques s'estableixin dins les muralles de Barcelona, s'hi instal·la indústria fabril, química i metal·lúrgica, fet que converteix el Poblenou en l'anomenat «Manchester català». La industrialització de la zona es va estendre fins al final dels anys setanta, quan, amb la crisi dels sectors del tèxtil i del metall i la creació de la Zona Franca de Barcelona, es produiria la deslocalització industrial del Poblenou. Amb la desindustrialització, la ubicació litoral dins la ciutat va fer que el barri quedés subjecte a forts interessos especulatius. El 1966 va sorgir la proposta del Pla de la Ribera i el 1971 la del Pla del Sector Marítim Oriental, però no és fins a la designació de Barcelona com a seu dels Jocs Olímpics del 1992 (17 d'octubre de 1986) que s'inicia la gran transformació del Poblenou (Arxiu Històric del Poblenou, 2001). A partir del 1988, es construeix la Vila Olímpica, amb una transformació de 131 hectàrees, acció que implica la construcció del litoral marítim i 2.000 habitatges, però també l'enderroc d'uns 800 habitatges del barri «d'Icària» i fàbriques d'alt valor patrimonial (Capel, 1996). El context de crisi postolímpica de 1993-1996 va orientar l'estratègia econòmica de Barcelona a organitzar el Fòrum de les Cultures el 2004. Aquest projecte va anar acompanyat de la prolongació de l'avinguda Diagonal, amb 63 hectàrees d'extensió i la construcció de 5.000 habitatges; l'aixecament del complex comercial i residencial luxós de Diagonal Mar, de 40 hectàrees amb 5.000 habitatges, i la urbanització del Front Marítim, amb 66 hectàrees i 4.000 habitatges.
2. Els promotors formaven part del grup Cercle Digital, compost per empresaris, arquitectes i urbanistes que durant el període 1998-2000 accedirien pels seus contactes polítics a les direccions i gerències de planificació urbanística de l'ajuntament, de l'empresa publicoprivada 22@BCN SA i de l'associació empresarial 22@network (Martí-Costa, 2005).

Figura 1. Localització del pla 22@ i les altres transformacions urbanístiques precedents al Poblenou (Vila Olímpica, obertura de la Diagonal, Diagonal Mar, Front Marítim i recinte Fòrum)

Font: Ajuntament de Barcelona (2008)

Figura 2. Àmbits de transformació 22@, amb illes i plans especials

Font: elaboració pròpia a partir de l'Ajuntament de Barcelona (2018a).

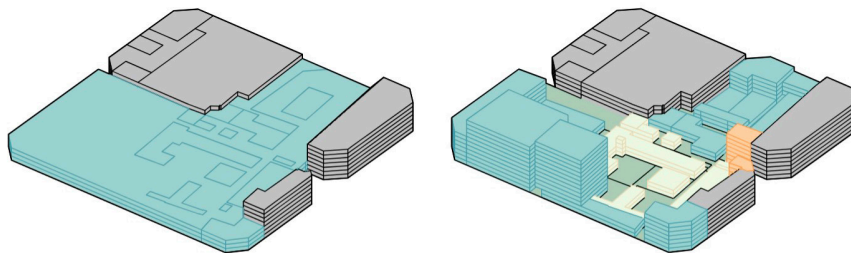
del sòl (del 80% en cas de contenir passatge intern). En paral·lel, els sis plans especials de reparcel·lació impulsats per l'ajuntament podran ser substituïts transcorreguts dos anys.

La transformació del 22@ implica una modificació de les alçades i els usos permesos en cada illa. D'una banda, s'amplien els usos: es passa del 100% d'activitat industrial al 70% d'activitat econòmica, el 10% d'habitatges, el 10% d'equipaments i el 10% de zona verda. D'altra banda, augmenta el coeficient del 2,0 d'edificabilitat (equivale aproximadament a planta baixa+2) a un 3,0 d'edificabilitat «d'activitat @» (equivale aproximadament a planta baixa+7/8), com a compensació per la cessió del 30% del sòl a habitatge social, equipaments i zona verda, i pels costos d'urbanització requerits pel Pla Especial d'Infraestructures. A més, si l'àmbit conté edificis patrimonials protegits, hi ha una compensació en augment d'alçada, de manera que es reparteix l'edificabilitat restant. En el cas de les quatre illes on s'ubica Can Ricart, conjunt industrial catalogat com a Bé Cultural d'Interès Nacional (BCIN), equivale aproximadament a planta baixa+10/12 (figura 3).

L'aplicació de les teories de Porter i Florida en la creació de clústers de «l'economia del coneixement» al pla 22@ ha estat objecte d'extensos debats durant els darrers 20 anys. En primer terme, trobem literatura centrada a descriure el context i els propòsits del projecte sense analitzar els resultats de la seva aplicació (Bosch i Capel, 2004; Sacristán, 2008; Pareja-Eastaway i Pradel, 2010; Pareja-Eastaway i Piqué, 2011; Trullén, 2011), i també aquella que, partint de les dades publicades per l'empresa municipal 22@BCN SA i l'Ajuntament de Barcelona (2008; et al., 2017), descriu els índexs de desenvolupament de la transformació urbanística i l'atracció d'empreses vinculades a les TIC (Mur i Clusa, 2011; López et al., 2011). En segon lloc, trobem informació que, partint de les mateixes dades, analitza el model urbanístic, la tipologia dels clústers que s'estaven creant i els impactes econòmics i socials al barri del Poblenou.

En aquesta segona tipologia d'investigacions s'hi inclouen les d'Antònia Casellas i Montserrat Pallarès-Barberà (2009) i Esteve Dot et al. (2010), que

Figura 3. Esquerra: distribució volumètrica del 22@ teòrica a les quatre illes de Can Ricart; dreta: distribució volumètrica del 22@ aplicada a les quatre illes de Can Ricart (en groc les naus protegides i catalogades com a BCIN)

Font: Taula Eix Pere IV (2017).

qüestionen les dades i els resultats econòmics del pla per la dificultat d'operar i l'ambigüitat del concepte d'economia del coneixement. A partir d'una mostra de dades qualitatives pròpies en el període 2000-2005, evidencien que només el 25% de les noves empreses instal·lades s'ajusta a l'ús de tecnologia i coneixement (exclusivament les que corresponien al codi 73 de la classificació nacional d'activitats econòmiques) i que menys del 10% són de nova creació. En la mateixa línia, Daniel Paül (2017) afegeix que el «districte 22@» s'ha configurat a partir de la relocalització d'empreses dins la ciutat de Barcelona i, també a partir de dades pròpies, que el 75% de les empreses s'hi havien traslladat pels beneficis de les operacions i no per «la proximitat amb el clúster tecnològic». Aquests són uns resultats que ja assenyalaven altres investigacions prèvies a la crisi financera del 2008 sobre les debilitats del 22@ a l'hora d'atraure grans empreses i institucions internacionals (Leon, 2008) i sobre l'atracció principal d'empreses de serveis, i no del sector tecnològic, per l'efecte de l'especulació immobiliària arran de la intensitat edificatòria del sòl amb la modificació urbanística (Boixader, 2004).

Des d'una perspectiva crítica, també s'han analitzat de forma basta les implicacions i l'impacte del model de regeneració urbana de les NPU amb relació al «model Barcelona» (Capel, 2005; Delgado, 2007; Montaner et al., 2011), i concretament amb relació al 22@ (Charnock i Ribera-Fumaz, 2011; 2014; Charnock et al., 2014). Greig Charnock i Ramon Ribera-Fumaz han teoritzat sobre el caràcter deshumanitzador d'aquest model de regeneració urbana, que construeix illes d'oficines aïllades, desproveïdes d'habitatge i comerç, i que exclou la previsió de les necessitats quotidianes de la comunitat del territori. En aquest sentit, s'ha produït una extensa literatura acadèmica sobre les implicacions socials negatives del 22@Barcelona com a renovació centrada en la inversió i l'especulació immobiliària (Marrero, 2003; Viladecans-Marsal i Arauzo-Carod, 2012; Sales-Favà, 2019).

Concretament, aquesta literatura crítica s'ha desenvolupat sobre diferents àmbits d'afectació social. D'una banda, es refereix a la gentrificació d'antics tallers i empreses industrials tradicionals a conseqüència de la no renovació de llicències (Marrero, 2008; Dot et al., 2012; Alberich et al., 2014) i a l'expulsió de tallers d'artistes a conseqüència de la pèrdua de valor del paisatge urbà produït per l'homogeneïtzació d'edificis d'oficines (Tironi, 2010; Martí-Costa i Pradel, 2011; Zarlenga et al., 2013). De l'altra, se centra en la destrucció del patrimoni industrial (Checa-Artasu, 2007; Tatjer, 2008), la seva protecció tardana i el fet d'haver-lo destinat a *lofts* de luxe (Dot i Pallarès-Barberà, 2015), amb la descontextualització que això comporta, ja que s'ha desdibuixat la traça urbana i la memòria industrial del Poblenou (Rosselló, 2018). I també fa referència a l'atracció invisible d'immigrants residents en assentaments dedicats a recollir la ferralla produïda per la transformació immobiliària (Charnock i Ribera-Fumaz, 2014).

Cal destacar que aquestes anàlisis crítiques havien estat assenyalades prèviament des del moviment veïnal de forma empírica en els informes *Torres més altes han caigut. El model 22@ al descobert* (Assemblea de Joves del Poblenou,

2011), *L'altra cara del 22@: les empreses de la guerra al Poblenou* (Coordinadora Contra el 22@, 2003) i *Parlem i repensem el 22@* (Taula Eix Pere IV, 2017). En aquest sentit, sobre les mobilitzacions contràries al pla 22@, ha aparegut literatura acadèmica significativa al voltant del paper de l'associacionisme veïnal tradicional diferenciat del dels nous moviments socials més crítics (Marrero, 2008; Cruz i Martí-Costa, 2010; Mansilla, 2015; Martín-i-Gómez, 2016).

4. Anàlisi de 20 anys de desenvolupament urbanístic del pla 22@

El 2017-2018 l'Ajuntament de Barcelona va organitzar el procés participatiu *Repensem el 22@* (Ajuntament de Barcelona, 2018a; 2018b) amb l'objectiu de reorientar el pla urbanístic a les necessitats socials i locals dels barris del Poblenou. A partir de les conclusions i els acords del procés participatiu, l'abril del 2019 es publicava el *Document de criteris per al desenvolupament d'un Poblenou amb un 22@ més inclusiu i sostenible* (Ajuntament de Barcelona, 2019), on, per primera vegada en un document oficial, apareixia la distinció entre nivells de transformació i es concretava en un aproximat 28% el sòl «transformat i edificat» del pla 22@, datat el 2018. Fins aleshores, els informes de l'Ajuntament de Barcelona (2008; et al., 2017) només descrivien el nivell de «transformació» entre el 65-70%, sense distingir si es tractava de transformació en l'edificació o si només s'incloua en el planejament.

Aquesta dada i la distinció entre nivells d'execució de la transformació aclareixen i apunten la necessitat de revisar la literatura acadèmica sobre el 22@, que fins a la data ha utilitzat les dades processades procedents d'informes de l'Ajuntament de Barcelona (2008; et al., 2017), que situaven el nivell de «transformació» urbanística entre el 65% el 2008 i el 70% el 2017. Per analitzar el desenvolupament urbanístic i econòmic real del pla 22@Barcelona 20 anys després de la seva aprovació, des d'aquesta recerca, en primer lloc, es realitza (4.1) una anàlisi i una revisió documental exhaustiva de les fonts primàries del Portal d'Informació Urbanística (Ajuntament de Barcelona, 2020a). A partir d'aquesta anàlisi descriptiva, es porta a terme (4.2) una anàlisi comparativa amb les dades de l'estat econòmic del Poblenou procedents de fonts primàries publicades a l'informe *Avaluació de l'impacte i funció socioeconòmica del 22@ per la ciutat de Barcelona* (Institut Cerdà, 2018)³.

4.1. Anàlisi del balanç urbanístic del pla 22@

L'estudi s'ha fet a partir de l'anàlisi documental de l'estat de qualificació i transformació urbanística i de l'estat de gestió per cada parcel·la de sòl amb afectació del pla 22@, dades publicades al Portal d'Informació Urbanística (Ajuntament de Barcelona, 2020a) l'abril del 2020. Els àmbits i les parcel·les s'identifiquen amb diferents codis: sòl d'activitat econòmica transformat (22@T); sòl d'habitatge

3. El mètode de processament i encreuament de les dades es fa a partir del programa MicroStation amb les bases cartogràfiques del Portal Carto BCN (Ajuntament de Barcelona, 2020b).

social transformat (22@HS); sòl d'equipaments transformat (7@); sòl de zona verda (6b), i sòl d'activitat industrial no transformat (22@).

Concretament, el cas del codi 22@ (específicament: 22@0000) significa que en 20 anys no s'ha iniciat cap tràmit de transformació ni gestió urbanística. D'aquests casos es distingeixen del total de 22@0000 els àmbits protegits pels codis específics de fronts consolidats d'habitatge (FC) i d'edificis industrials consolidats (EIC). Pel que fa al cas del codi 22@T, significa que s'ha aprovat la transformació urbanística, és a dir, que l'ajuntament ha rebut la proposta de nova ordenació i ha estat aprovada en plenari municipal. Però, un cop aprovada la transformació, per iniciar l'edificació, es requereix el desenvolupament i la tramitació de la gestió urbanística, la proposta de reparcel·lació i l'aprovació de la junta de compensació. En aquest sentit, sota el codi 22@T es distingeixen els casos en què el nivell d'aprovació és «delimitat», cosa que significa que no s'ha fet cap d'aquests tràmits, i aquells en què és «aprovat projecte reparcel·lat», que significa que té tramitada la gestió definitiva. Dins dels casos de nivell d'aprovació «delimitat», distingim els originats per iniciativa privada i els que corresponen als «plans predeterminats» d'iniciativa pública, aprovats amb l'MPGM el 2000, que no s'han desenvolupat. Finalment, en els casos de nivell «aprovat projecte reparcel·lat», a partir d'una comprovació presencial de l'abril del 2020, es distingeixen parcel·les que ja han estat «edificades» i parcel·les que encara no han iniciat l'edificació de la transformació urbanística aprovada.

A partir d'aquesta anàlisi i de la diferenciació entre tipologies d'àmbits i estats de transformació urbanística, s'identifiquen les diferents tipologies a efectes operatius per a l'anàlisi del balanç social i urbà del pla 22@: «transformat definitiu i edificat»; «transformat definitiu no edificat»; «transformat no definitiu» (inclou alguns FC i EIC), i «no transformat» (inclou alguns FC i EIC) (taula 1).

A partir d'aquesta radiografia de l'estat de transformació del total d'illes i parcel·les afectades pel 22@, comprovem que l'aproximat 28% de sòl «transformat i edificat» revelat per l'Ajuntament de Barcelona (2019) es concreta en un 25,5% (344.245,7 m²). Així mateix, la suma de totes les tipologies de «transformat» sumen un 67,3% (909.586,2 m²) que s'adequa a les dades publicades per l'ajun-

Taula 1. Estat de transformació del 22@ per àmbit i qualificació urbanística el 2020

Superfície (m ²)	Trans. edificat	Trans. no edif.	Trans. no def.	No transf.	Total	%
22@T	180.764,7	209.289,8	89.632,7	-	479.687,2	35,5%
7@	80.795,3	64.799,1	13.838,8	-	159.433,2	11,8%
22@HS	27.483,4	12.037,4	6.506,4	-	46.027,2	3,4%
6b	55.202,3	58.795,3	28.060,0	-	142.057,6	10,5%
22@ (FC i EIC)	-	-	13.647,0	60.782,0	74.429,0	5,5%
22@ (no transf.)	-	-	-	381.033,0	381.033,0	28,2%
Plans Predeter	-	-	68.734,0	-	68.734,0	5,1%
Total	344.245,7	344.921,6	220.418,9	441.815,0	1.351.401,2	100%
%	25,5%	25,5%	16,3%	32,7%	100%	

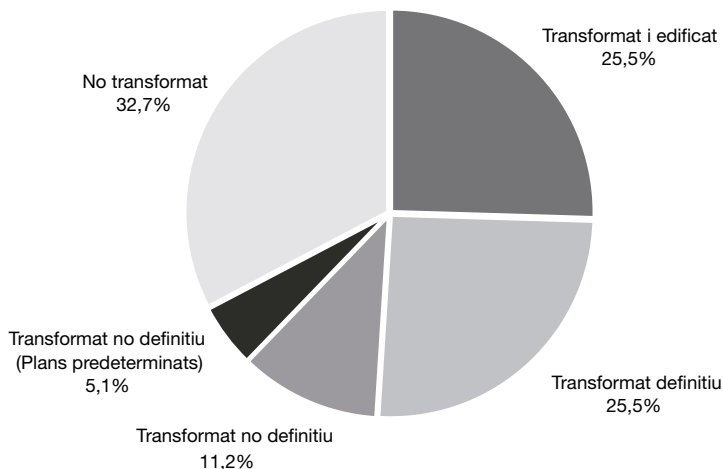
Font: Ajuntament de Barcelona (2020a) i elaboració pròpia.

tament (2008). Aquestes noves dades fan visibles les diferències internes entre els graus de transformació i l'impacte urbà a l'hora d'analitzar el desenvolupament real del pla 22@. Darrere la dada d'un 67,3% de transformació del 22@, l'única publicada fins ara, s'hi amaga que en l'àmbit urbà i d'impacte social per al veïnat només el 25,5% ha estat edificat en un període de 20 anys. Un 36,7% està en procés de transformació del seu planejament, però sense cap edificació executada urbanísticament encara (s'exclou el 5,1% dels plans predeterminats). Per tant, això implica que el 74,5% (1.007.155 m²) ha passat 20 anys sense haver culminat la seva execució. Aquesta dada significa que, a excepció dels 74.429 m² protegits com a front consolidat d'habitatge o com a edifici industrial consolidat, la resta de parcel·les han estat afectades per un pla urbanístic que, d'una banda, deixava els solars industrials o d'habitatge no consolidat en situació d'incertesa futura —per tant, no objecte de rehabilitació o inversió per part dels petits propietaris— i, de l'altra, deixava parcel·les d'activitat econòmica en què les llicències només es donaven «en precari», ja que es tractava d'activitat en parcel·les afectades. Aquestes dades secunden empíricament les interpretacions crítiques a les quals es referien diferents autors sobre l'impacte negatiu del 22@ en la vida quotidiana del veïnat i del petit comerç i en el teixit productiu tradicional del Poblenou (Charnock i Ribera-Fumaz, 2011, 2014).

A partir d'aquestes dades, queden refutades les interpretacions que apunten a l'èxit de la renovació urbana del 22@ basades en la xifra del 65-70% de transformació (Pareja-Eastaway i Piqué, 2011; Trullén, 2011; Mur i Clusa, 2011; López et al., 2011). Aquesta informació indica que des del 2008, arran de la crisi financera global, el grau de transformació i no transformació no ha variat (67,3-32,7%). Una paralització de més de 10 anys en els quals l'única variació s'ha produït en l'augment del percentatge d'edificació, però que el 2008, del 65% de transformació, l'edificació no arribava a la quarta part del sòl del 22@ (25,5%). Això vol dir que en 20 anys el 32,7% segueix sense transformar-se i sense haver iniciat cap tipus de tramitació (figura 4). Però també indica que en 10 anys el 41,7% ha quedat afectat per una «transformació» de planejament amb diferents graus, però sense executar-se l'edificació. Significa que petits propietaris, llogaters i activitat econòmica persistissin amb la incertesa d'un futur d'expulsió i en «precari», o que marxessin dels seus habitatges, tallers i fàbriques quan trobaven alternatives d'un assentament estable a llarg termini i amb possibilitat d'invertir en adequació. Aquesta letargia en la incertesa és la que implica la generació de situacions de *mobbing* veïnal i comercial indirecte, a causa de conviure durant anys entre solars de grans extensions o locals, fàbriques i habitatges abandonats a l'espera de ser enderrocats.

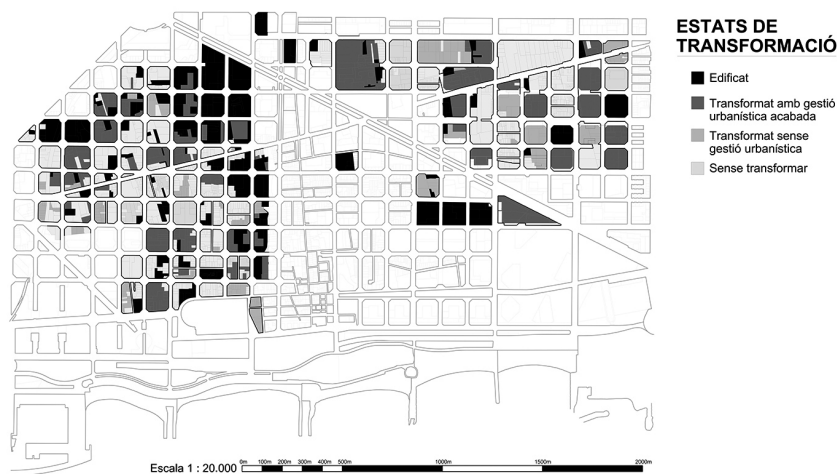
Respecte a la distribució territorial, s'identifica que el sòl 22@ «transformat i edificat» correspon a les zones promogudes per iniciativa pública el 2000 mitjançant els plans predeterminats Eix Llacuna, Llull-Pujades-Llevant i Campus Audiovisual. En canvi, la resta d'àmbits d'afectació del pla 22@ en 20 anys no s'han transformat ni edificat majoritàriament, ni per iniciativa privada per illes ni per iniciativa pública en la resta de plans predeterminats (Parc Central, Perú-Pere IV, Llull-Pujades-Ponent) (figura 5).

Figura 4. Distribució percentual del grau de transformació urbanística del 22@ el 2020

Font: Ajuntament de Barcelona (2020a) i elaboració pròpia.

Figura 5. Mapa del grau de transformació urbanística del 22@ el 2020

Font: elaboració pròpia a partir de l'Ajuntament de Barcelona (2020a).

En aquest sentit, es correspon el grau de transformació i edificació urbanística (25,5%) i la no consecució dels objectius projectats per al cap de 20 anys, com a compensació de les requalificacions urbanístiques, en habitatge social, zones verdes i equipaments. Les mateixes dades de l'Ajuntament de Barcelona et al. (2017) descriuen que la construcció de 4.000 habitatges socials s'ha que-

dat en 1.600 (40%); els 145.000 m² d'equipaments s'han quedat en 14.000 m² (9,6%) (140.000 m² de sostre), i els 114.000 m² de zona verda s'han quedat en 40.737 m² (35,7%).

Comparant l'estat de transformació del pla 22@ a partir de les dades publicades al Portal d'Informació Urbanística (Ajuntament de Barcelona, 2020a) consultades l'abril del 2020 i el novembre del 2017, s'identifiquen canvis substancials en 20 illes de les 117 afectades pel pla. En set casos s'ha edificat, en set s'ha transformat definitivament el planejament i en sis s'ha iniciat la transformació del planejament (figura 6). Aquests canvis evidencien una recuperació financera del sector immobiliari per reprendre les operacions urbanístiques amb garanties d'acumular el mateix nivell de plusvàlues que s'obtenien abans del 2008. En aquest sentit, els canvis entre el 2008 i el 2017 no són significatius. A partir de la comparativa entre les zones «transformades (edificades, definitiva no edificada i no definitiva)» i les «no transformades» entre el 2008 i el 2017 només s'identifiquen variacions en cinc illes de les 117 afectades: en dos casos s'ha edificat i en tres es va completar la tramitació de la transformació definitiva de planejament.

En el cas d'aquesta paralització de més de 10 anys —a part que es fa palès que està relacionada amb la crisi financera—, el fet que l'àmbit de transformació sigui l'illa i requereixi l'acord del 60% dels propietaris de les parcel·les del sòl (del 80% en cas de contenir passatge intern) només facilita la transformació i la inversió a grans propietaris del sòl, o l'efecte indirecte de promoció de la

Figura 6. Mapa del grau de transformació del 22@ el 2017

Nota: encerclades amb quadrat les variacions en comparació amb el 2020; i amb circumferència les variacions en comparació amb el 2008.

Font: elaboració pròpia a partir de l'Ajuntament de Barcelona (2008, 2020a).

compra de parcel·les per part dels grans propietaris sobre els petits. Per tant, els petits propietaris n'han estat exclosos i no han tingut incentius per invertir a millorar la seva parcel·la en no poder disposar de llicència estable d'activitat econòmica a llarg termini. Tal com intueix Casellas (2015), la fórmula de transformació urbanística del pla 22@ depèn de la gran inversió de capital per part de grans propietaris. Com apunten diverses investigacions des de la geografia urbana crítica (Swyngedouw, 2012; González et al., 2017), una crisi financera global implica una crisi del model mateix de transformació urbanística, un model que es basa en els béns de capital fictici com a instruments financers per a la inversió en grans operacions immobiliàries.

4.2. Anàlisi del balanç econòmic del pla 22@

L'anàlisi de l'estat de transformació urbanística permet reavaluar el desenvolupament econòmic del 22@ en relació amb la renovació urbana real del pla. Arran del procés *Repensem el 22@*, l'ajuntament va encarregar l'informe *Avaluació de l'impacte i funció socioeconòmica del 22@ per a la ciutat de Barcelona* (Institut Cerdà, 2018), on, a partir de dades primàries extretes el 2014-2015 sobre el total de 10.308 empreses localitzades territorialment a tot el Poblenou, concreta la seva tipologia d'activitat econòmica i el nombre de treballadors.

L'informe distribueix territorialment totes les empreses, societats anònimes i limitades del Poblenou localitzades dins i fora del 22@ (10.308 a tot Poblenou i 4.342 al 22@). En l'àmbit 22@, destaca un 23% d'empreses vinculades al comerç, un 17% a la indústria manufacturera (arts gràfiques, metal·lúrgia, tèxtil), un 16% a la construcció immobiliària, un 13% a les activitats professionals, tècniques i científiques (publicitat, arquitectura, enginyeria, gestió jurídica i empresarial) i un 11% a activitats TIC. Uns percentatges i unes tipologies d'activitat econòmica que no es diferencien dels de la resta del Poblenou. Només hi ha diferències en les empreses d'activitat industrial, que al 22@ signifiquen el 17% i a la resta del Poblenou el 7% (taula 2). Pel que fa a activitats econòmiques intensives en coneixement⁴, tampoc s'observen diferències ni en nombre ni en percentatge entre el 22@ i la resta del Poblenou.

Segons el mateix informe, el nombre total de llocs de treball directes a tot el Poblenou és de 92.140, i concretament 47.408 al 22@. La distribució entre treballadors del Poblenou dins i fora de l'àmbit 22@ és de 51-49%. En la distribució percentual de treballadors per sectors, s'identifica una proporció i un nombre semblants en el comerç (18%), igual que en les activitats professionals i científiques (12%). En canvi, existeixen diferències substancials que prevalen al 22@ en l'àmbit de les TIC (21-11%) i en la indústria manufacturera (19-10%), i amb menys proporció en les activitats administratives i auxiliars (8-13%).

4. Segons l'informe de l'Institut Cerdà (2018), les activitats econòmiques considerades intenses en coneixement són les corresponents al codis de la classificació catalana d'activitats econòmiques següents: 50-51; 58-66; 69-75; 78; 80; 84-88; 90-93. Les de tecnologia mitjana-alta: 20; 25.4; 27-30; 32.5. I les d'alta tecnologia: 21; 26; 30.3.

Taula 2. Nombre i percentatge d'empreses i treballadors del 22@ (2014-2015) distribuïts per sectors d'activat econòmica

Sector d'activitats empreses	Poblenou (no 22@)		Poblenou (àmbit 22@)		Treballadors àmbit 22@	
	no 22@	%	àmbit 22@	%	àmbit 22@	%
Comerç a l'engròs i al detall	1.402	23%	1.007	23%	8.456	18%
Construcció i activitats immobiliàries	1.212	20%	715	16%	3.881	8%
Activitats prof., científiques i tècniques	861	14%	568	13%	5.672	12%
Indústria manufacturera	412	7%	721	17%	8.995	19%
Informació i comunicació	459	8%	484	11%	9.810	21%
Hostaleria	470	8%	178	4%	1.341	3%
Activitats administratives i serveis auxiliars	343	6%	186	4%	3.994	8%
Transport i emmagatzematge	195	3%	143	3%	1.374	3%
Educació, activitat sanitària i serveis socials	193	3%	80	2%	1.244	3%
Activitats financeres i assegurances	135	2%	100	2%	858	2%
Activitats artístiques i recreatives	127	2%	94	2%	909	2%
Altres serveis i activitats	157	2%	66	1%	923	2%
Total	5.966	100%	4.342	100%	47.408	100%

Font: elaboració pròpia a partir de l'Institut Cerdà (2018).

A partir de la comparació entre el grau de transformació urbanística i el nombre de treballadors i d'empreses «intensives en coneixement» territorialitzades per «illa» per l'Institut Cerdà (2018), es concreta l'anàlisi sobre si es tracta d'activitats econòmiques allotjades en nova edificació 22@ (transformat i edificat) o en antiga edificació industrial 22a. En primer terme, l'encreuament de dades permet constatar, segons els promotors del pla, que la densitat de treballadors per m² s'intensifica a les zones transformades i edificades del 22@ en comparació amb les zones industrials del 22a pendents d'executar (Mur i Clusa, 2011; López et al., 2011). Una densitat que s'explica per la tipologia d'activitat econòmica que es pot ubicar en oficines en lloc de naus industrials. Concretament, el 40% de parcel·les del 22@ acull «alta densitat en treballadors» (entre 568 i 2.844 treballadors per illa). En canvi, a les zones del 22a acull «alta densitat en treballadors» un 24% de parcel·les (taula 3). Aquestes dades s'expliquen perquè les zones transformades del 22@ acumulen m² en sostre d'oficines, mentre que les zones del 22a només l'acumulen en alçada en el cas dels EIC, o naus grans adaptades a l'ús d'oficina. Per contra, les parcel·les que són solars i naus buides a l'espera de l'execució de plans de millora urbana del 22@ (309.600 m²) repercuteixen només en les zones 22a. Això significa que una tercera part de les zones encara 22a són solars o naus buides a l'espera d'edificar-se des de fa com a mínim 10 anys. Així s'entenen les dades que indiquen que el 76% de zones 22a acullen «molt baixa densitat de treballadors» (entre 1 i 104 per illa). Tot i així, el percentatge relatiu a cadascuna de les dues tipologies de nivell de transformació resulta equivalent (17-18%).

Contràriament a la lògica del pla, del total de zones que acullen una alta densitat de treballadors, el 65% correspon a espais encara d'edificació 22a.

Taula 3. Nombre i percentatge de treballadors per àrees transformades i executades 22@ i àrees 22a sense transformar (2017/2020)

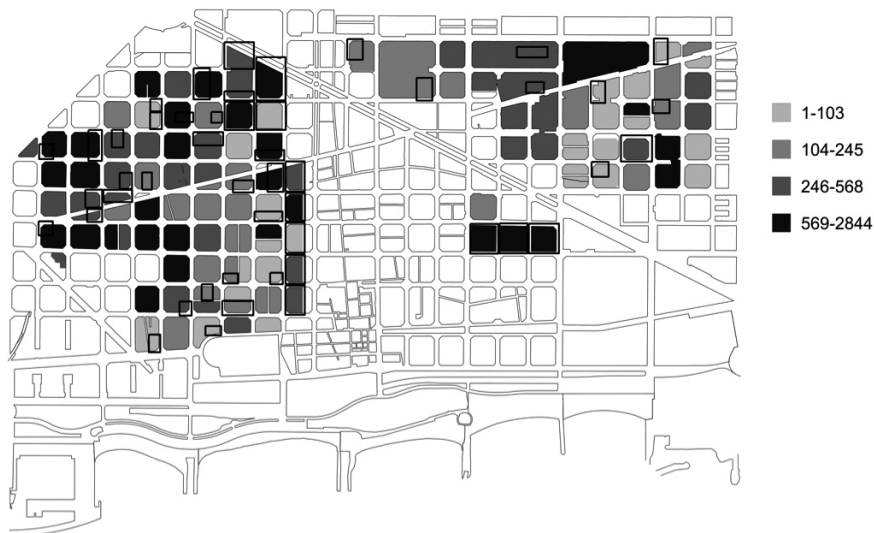
N. treballadors	22@ (m ²)	% m ² 22@	% comparat	22a (m ²)	% m ² 22a	% comparat	TOTAL (m ²)
Alt 569-2.844	130.411	40%	35%	236.948	24%	65%	367.359
Mitjà 246-568	96.047	29%	26%	277.148	28%	74%	373.195
Baix 104-245	42.068	13%	13%	282.570	29%	87%	324.638
Molt baix 1-103	54.841	17%	24%	173.458	18%	76%	228.299
Nul 0	2.321	1%	28%	5.883	1%	72%	8.204
Total	325.688	100%	25,5%	976.007	100%	74,5%	1.301.695

Font: elaboració pròpia a partir de l'Ajuntament de Barcelona (2020a) i l'Institut Cerdà (2018).

Aquesta diversitat territorial en les ubicacions d'alta densitat de treballadors, si bé coincideix en major mesura a les zones 22@ (figura 7), no segueix un criteri significatiu en funció del grau de transformació urbanística del pla. Aquestes dades refuten la premissa que el pla urbanístic 22@ generaria una alta densitat de treballadors amb relació a l'antiga estructura urbana industrial 22a.

En segon terme, l'encreuament de dades permet constatar que, com també argumenten els promotors, el 22@ promouria la generació d'economia del coneixement (Pareja-Eastaway i Piqué, 2011; Trullén, 2011). El 19% de les parcel·les 22@ acullen una «quantitat alta d'empreses intensives en coneixe-

Figura 7. Mapa del nombre de treballadors de cada illa del 22@ el 2014-2015

Nota: escala 1:20.000. Encerclades les illes i parcel·les «transformades i edificades» el 2017.

Font: elaboració pròpia a partir de l'Ajuntament de Barcelona (2020a) i l'Institut Cerdà (2018).

Taula 4. Nombre i percentatge d'empreses «d'intensitat en coneixement» per àrees transformades i executades 22@ i àrees 22a sense transformar (2017/2020)

N. empreses TIC	22@ (m²)	% m² 22@	% comparat	22a (m²)	% m² 22a	% comparat	TOTAL (m²)
Alt 18-128	62.457	19%	26%	176.052	18%	74%	238.509
Mitjà 9-17	124.063	38%	33%	250.915	26%	67%	374.978
Baix 4-8	60.176	18%	17%	287.847	29%	83%	348.023
Molt baix 1-3	66.580	20%	25%	201.185	21%	75%	267.765
Nul 0	12.412	4%	17%	60.008	6%	83%	72.420
Total	325.688	100%	25,5%	976.007	100%	74,5%	1.301.695

Font: elaboració pròpia a partir de l'Ajuntament de Barcelona (2020a) i l'Institut Cerdà (2018).

ment» (entre 18 i 128 empreses per illa), i un 38% una «quantitat mitjana» (entre 9 i 17). Aquestes dades constaten que, del total de les zones 22@ (transformades i executades), un 57% acull una alta i mitjana quantitat d'empreses d'activitat intensa en coneixement (taula 4). D'altra banda, però, aquesta alta quantitat d'empreses intensives en coneixement no és exclusiva de les zones transformades del 22@ —si bé en termes relatius és equivalent, en termes absoluts trobem una quantia superior d'extensió 22a (74%) sobre 22@ (26%) que acullen illes amb «alta quantia d'empreses intensives en coneixement».

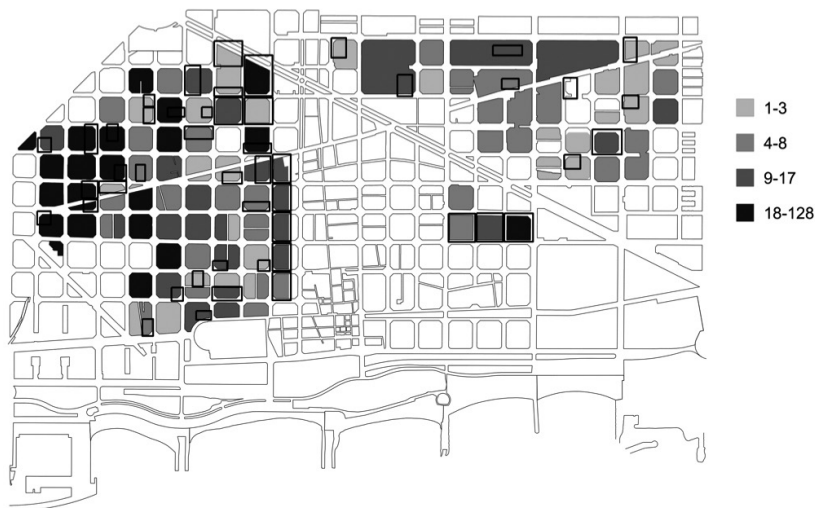
Tot i així, aquestes dades amaguen alteracions vinculades a empreses grans d'economia del coneixement que ocupen totes soles un edifici sencer, i amb aquesta comptabilització apareixen com a «molt baix». Una altra gran quantitat correspon a activitat hotelera i, per tant, no intensiva en coneixement. En sentit contrari, les illes d'alta quantia d'empreses intensives en coneixement a les zones 22a, a excepció d'algunes naus que acullen *coworking* i alteren les dades, refuten la premissa promotora del pla urbanístic que deia que el pla 22@ era una eina normativa imprescindible per atraure aquest tipus d'empreses (figura 8).

Aquestes dades encreuades evidencien que s'ha generat activitat «intensiva en coneixement» independentment del pla urbanístic. O tenint en compte l'anàlisi prèvia, es podria concloure que s'ha generat activitat intensiva en coneixement a les zones industrials de naus, tallers i petites parcel·les del Poblenou malgrat l'afectació del pla 22@ (amb llicències a precari, amb incertesa de permanència a llarg termini, sense incentius per a la rehabilitació del local i en entorns degradats). En aquest sentit, s'evidencia que, per promoure el sector productiu de les TIC o de l'economia del coneixement, no era necessari un pla urbanístic basat en l'enderroc de l'estructura industrial i la construcció d'oficines com el 22@, a més, sense tenir en compte totes les conseqüències de caràcter social, productiu i patrimonial que ja han criticat prèviament altres autors (Marrero, 2003; Charnock i Ribera-Fumaz, 2011; Dot et al., 2012; Rosselló, 2018).

5. Conclusions

Durant les darreres dècades del segle XX, els paràmetres de les noves polítiques urbanes van ser aplicats a les principals capitals europees i nord-americanes en

Figura 8. Mapa del nombre d'empreses intensives en coneixement de cada illa del 22@ el 2014-2015

Nota: escala 1:20.000. Encerclades les illes i parcel·les «transformades i edificades» el 2017.

Font: elaboració pròpia a partir de l'Ajuntament de Barcelona (2020a) i l'Institut Cerdà (2018).

les seves estratègies de regeneració urbana. Aquestes operacions es basaven en la flexibilització normativa en l'urbanisme per atraure inversions i, finalment, generar clústers econòmics, amb l'objectiu últim d'esdevenir nodes en el circuit financer internacional de les ciutats globals. En el cas de Barcelona, aquestes polítiques urbanes comencen en la dècada dels noranta amb la Vila Olímpica, el Front Marítim, l'obertura de la Diagonal, Diagonal Mar i el recinte Fòrum, i acaben el 2000 amb l'aprovació del pla 22@Barcelona, orientat a transformar 1.160.000 m² de sòl industrial del Poblenou en sòl d'oficines d'activitat vinculada a l'economia del coneixement. Es tracta d'un pla de regeneració urbana caracteritzat, a diferència d'altres casos d'àmbit europeu, per la col·laboració publicoprivada multinivell, la governança entre el sector públic, les universitats i les associacions empresarials, i per produir-se al centre metropolità (Casellas, 2015).

Per aquestes raons, el 22@ ha estat objecte d'anàlisi com a referència del model d'urbanisme de les ciutats globals, tant des d'una perspectiva neoliberal com des d'una perspectiva crítica. Però, a partir de l'anàlisi de les fonts empíriques primàries de la transformació urbanística a escala parcel·lària, des d'aquesta recerca s'ha pogut evidenciar el que intuïen Greig Charnock et al. (2014) i Daniel Pàul (2017) quan identificaven el pla 22@ com un projecte basat principalment en el negoci rendista immobiliari. En primer terme, l'anàlisi parcel·lària del pla 22@ evidencia que, l'abril del 2020, només un 25,5% s'havia transformat i executat, és a dir, edificat. Per contra, un 74,5% (1.007.155 m²) seguia sense executar cap renovació urbana durant més de 20

anys. Aquests són resultats directes que qüestionen la fórmula urbanística de transformació de sòl que des de l'òptica neoliberal es defineix com a referencial. Es tracta d'una fórmula basada en la transformació de la parcel·la-illa, i que a la pràctica només permet a grans propietaris o inversors dur a terme la transformació del planejament i executar l'augment de la volumetria edificatòria. Aquesta fórmula exclou els petits propietaris de qualsevol possibilitat de transformació i desincentiva qualsevol rehabilitació.

El 32,7% no transformat i el 36,7% restant referit a les parcel·les transformades pel que fa a planejament però que no han executat la construcció són zones que fa com a mínim 10 anys que es troben en un impàs urbanístic. Aquesta letargia en l'edificació del planejament transformat abans del 2008 respon al fet que les operacions immobiliàries al 22@ no han comptat fins al 2018 amb l'incentiu de plusvàlua que s'obtenia llavors. Aquesta paràlisi i els condicionants de la normativa urbanística del 22@ evidencien que el pla respon a un model de regeneració urbana pensat per al paradigma d'especulació financera i de grans operacions immobiliàries. Es tracta d'un pla urbanístic orientat a l'acumulació de sòl i plusvàlues per part de grans inversors, i no a la regeneració urbana real, ja que exclou la participació i la inversió de petits propietaris. Tal com també apunten Swyngedouw (2012) i Sara González et al. (2017), aquest model de regeneració urbana de les ciutats globals no queda paralitzat per factors exògens d'un context de crisi econòmica. Aquest model, exemplificat en el pla 22@, pateix una paràlisi perquè és el prototipus de transformació urbanística propi del model econòmic de capitalisme financer que va entrar el 2008 en una de les seves crisis cícliques fruit de la bombolla financera i immobiliària que es va generar globalment.

Es pot concloure que el pla 22@ ha fracassat en els seus objectius urbanístics i, a més, ha generat importants conseqüències socials i comercials en l'àmbit local i veïnal. També ha fallat en els seus objectius econòmics, no solament per la no generació de clústers (Casellas i Pallarès-Barberà, 2009; Alberich et al., 2014), sinó pel fracàs del model urbanístic associat a atraure empreses de l'economia del coneixement. Tal com evidenciem en l'anàlisi parcel·laria i en la quantia d'empreses d'activitat «intensiva en coneixement», no resulta significativa la transformació i l'edificació d'oficines 22@ en comparació amb les antigues edificacions de l'estructura urbana industrial 22a a l'hora d'acollir aquesta activitat empresarial (taula 5).

Taula 5. Resum de nombre de m² i percentatge de la transformació urbanística 22@ i nombre i percentatge de treballadors i d'empreses «d'intensitat en coneixement» (2017/2020)

Resum	Transformat i executat 22@	%	Transf. no executat; transf. no definitiu, i no transformat	
				%
Nivell de transformació urbanística	344.245,7 m ²	25,5%	1.007.155,5 m ²	74,5%
N. alt de treballadors (568-2.844)	130.411 m ²	35%	236.948 m ²	65%
N. alt d'empreses «d'intensitat en coneixement» (18-128)	62.457 m ²	26%	176.052 m ²	74%

Font: elaboració pròpia a partir de l'Ajuntament de Barcelona (2020a) i l'Institut Cerdà (2018).

Finalment, l'abril del 2020, l'Ajuntament de Barcelona, a partir dels resultats del procés de participació ciutadana *Repensem el 22@* (2018a; 2018b), inicia la redacció de la modificació del PGM del 22@. Malgrat preveure la desafectació i la protecció de la majoria de les zones «no transformades» (32,7%), les àrees transformades pendents d'executar augmentaran el percentatge dedicat a habitatge, però no reduiran les volumetries d'edificabilitat d'activitat econòmica d'oficina. El setembre del 2020, en plena crisi de la pandèmia de la Covid-19, el sector dedicat a l'economia del coneixement va promoure el teletreball com a mesura efectiva de prevenció de contagis. Aquest context i aquesta mesura efectiva, i viable per al sector de les noves tecnologies, ens situen davant un nou repte d'investigació amb relació al pla 22@. Amb aquestes noves premisses, la continuïtat o la reforma urbanística del «districte tecnològic» poden esdevenir obsoletes a curt termini per l'avenç tecnològic davant la crisi de la Covid-19, i això pot comportar greus conseqüències locals pel que fa a la sostenibilitat ambiental i ecològica, fins al punt que aquest espai es pugui convertir en un polígon d'oficines buit i sense demanda.

Referències bibliogràfiques

- AJUNTAMENT DE BARCELONA (2000). «Modificació del PGM per a la renovació de les àrees industrials del Poblenou. Districte d'activitats 22@». Disponible a <<https://bcnroc.ajuntament.barcelona.cat/jspui/bitstream/11703/88894/1/3199.pdf>>.
- (2008). «Estat d'execució del 22@». Disponible a <<https://bcnroc.ajuntament.barcelona.cat/jspui/bitstream/11703/86820/1/3210.pdf>>.
- (2018a). «Informe memòria final del procés participatiu del districte de Sant Martí *Repensem el 22@*». Disponible a <https://ajuntament.barcelona.cat/santmarti/sites/default/files/plenari/fitxers/repensem_22_-_memoria.pdf>.
- (2018b). «Pacte *Cap a un Poblenou amb un 22@ més inclusiu i sostenible*». Disponible a <<https://ajuntament.barcelona.cat/premsa/wp-content/uploads/2018/11/pacte.pdf>>.
- (2019). «Document de criteris per al desenvolupament d'un Poblenou amb un 22@ més inclusiu i sostenible». Disponible a <<https://ajuntament.barcelona.cat/informaciourbanistica/cerca/ca/fitxa/22@0000B/--/--/ap/>>.
- (2020a). «Portal d'Informació Urbanística (PIU)». <<https://ajuntament.barcelona.cat/informaciourbanistica/cerca/ca/>> [consulta: abril de 2020].
- (2020b). *Portal Carto BCN*. <<http://w20.bcn.cat/cartobcn/>> [consulta: abril de 2020].
- AJUNTAMENT DE BARCELONA; PAREJA-EASTAWAY, Montserrat i GRUP CRIT-UB (2017). «22@ Barcelona 2000-2015: El districte de la innovació a Barcelona». Disponible a <https://pemb.cat/ca/projectes-estrategics/22barcelona_el_districte_de_la_innovacio/23/>.
- ALBERICH, Joan; MURO, José Ignacio i ROQUER, Santiago (2014). «Capitalidad autonómica y proceso de terciarización: el caso de Barcelona». *Estudios Geográficos*, 75 (276), 7-46.
<<https://doi.org/10.3989/estgeogr.201401>>
- ARXIU HISTÒRIC DEL POBLENOU (2001). «El Poblenou: més de 150 anys d'història». Barcelona: Arxiu Històric del Poblenou.

- ASSEMBLEA DE JOVES DEL POBLENOU i ASSEMBLEA D'ENDAVANT (OSAN) DEL POBLENOU (2011). *Torres més altes han caigut. El model 22@ al descobert*. Barcelona: Autoeditat.
- ATKINSON, Rowland i BRIDGE, Gary (2005). *Gentrification in a global context: the newurban colonialism*. Londres-Nova York: Routledge.
- BARCELÓ, Miquel i OLIVA, Antoni (eds.) (2001). *La ciutat digital. Pacte Industrial de la Regió Metropolitana de Barcelona*. Barcelona: Beta Editorial.
- BOIXADER, Jordi (2004). «Nuevas tecnologías y renovación urbana: luces y sombras del distrito 22@Barcelona». *Scripta Nova*, 170 (34).
- BOSCH, Júlia i CAPEL, Laura (2004). «El districte industrial de tecnologies de la informació i la comunicació a Barcelona. Comparació amb altres ciutats europees». *Scripta Nova*, 170 (19).
- BRENNER, Neil (2003). «La formación de la ciudad global y el re-escalamiento del espacio del Estado en la Europa Occidental post-fordista». *EURE. Revista Latinoamericana de Estudios Urbano Regionales*, 29 (86), 5-35.
<<https://doi.org/10.4067/S0250-71612003008600001>>
- BRENNER, Neil i SCHMID, Christian (2013). «The 'urban age' in question». *International Journal of Urban and Regional Research*, 38 (3), 731-755.
<<https://doi.org/10.1111/1468-2427.12115>>
- BRENNER, Neil i THEODORE, Nik (2002). «Cities and the geographies of "actually existing neoliberalism"». *Antipode*, 34 (3), 349-379.
<<https://doi.org/10.1111/1467-8330.00246>>
- CAPEL, Horacio (1996). «La rehabilitación y uso del patrimonio histórico industrial». *Documents d'Anàlisi Geogràfica*, 29, 19-50.
- (2005). *El Modelo Barcelona: un examen crítico*. Barcelona: Ediciones del Serbal.
- CASELLAS, Antònia (2015). «Urban innovation as urban redevelopment in Spain? The Janus-faced of Barcelona's science and technology parks». A: MIAO, Julie et al. (ed.). *Making 21st Century Knowledge Complexes: Technopoles of the World Revisited*. Londres: Routledge, 170-188.
- CASELLAS, Antònia i PALLARÉS-BARBERÀ, Montserrat (2009). «Public-sector intervention in embodying the new economy in inner urban areas: the Barcelona experience». *Urban Studies*, 46 (5-6), 1.137-1.155.
<<https://doi.org/10.1177/0042098009103858>>
- CASTELLS, Manuel (1995). *La ciudad informacional: tecnologías de la información, reestructuración económica y proceso urbano-regional*. Madrid: Alianza.
- (2001a). «El estado impotente?». A: *La era de la información. Vol. II: El poder de la identidad*. Madrid: Alianza.
- (2001b). «Tecnologías de la información, reestructuración de las relaciones capital-trabajo y el surgimiento de la ciudad dual». A: *La sociología urbana de Manuel Castells*. Madrid: Alianza.
- CASTELLS, Manuel i HALL, Peter (1994). *Technopoles of the world: The making of 21st century industrial complexes*. Londres: Routledge.
- CHARNOCK, Greig i RIBERA-FUMAZ, Ramon (2011). «A new space for knowledge and people? Henri Lefebvre, representations of space, and the production of 22@Barcelona». *Environment and Planning D: Society and Space*, 29, 613-632.
<<https://doi.org/10.1068/d17009>>
- (2014). «The production of urban competitiveness: Modelling 22@barcelona». A: SCHMID, Christian (ed.). *Urban Revolution Now: Henri Lefebvre in Social Research and Architecture*. Londres: Routledge, 157-172.

- CHARNOCK, Greig; PURCELL, Thomas i RIBERA-FUMAZ, Ramon (2014). «City of Rents: The limits to the Barcelona model of urban competitiveness». *International Journal of Urban and Regional Research*, 38 (1), 198-217.
<<https://doi.org/10.1111/1468-2427.12103>>
- CHECA-ARTASU, Martín (2007). «Geografías para el patrimonio industrial en España: el caso de Barcelona». *Scripta Nova*, 11 (245).
- CLOS, Oriol (2004). «The transformation of Poblenou: the new 22@ district». A: MARSHALL, Tim (ed.). *Transforming Barcelona: The Renewal of a European Metropolis*. Londres: Routledge, 191-202.
- COORDINADORA CONTRA 22@ (2003). *L'altra cara del 22@. Les empreses de la guerra al Poblenou*. Barcelona: Autoeditat.
- CRUZ, Helena i MARTI-COSTA, Marc (2010). «Conflictos urbanísticos y movilizaciones ciudadanas: reflexiones desde Barcelona». *Finisterra*, 90, 111-132.
- DELGADO, Manuel (2007). *La ciudad mentirosa. Fraude y miseria del 'modelo Barcelona'*. Madrid: Catarata.
- DOT, Esteve i PALLARÈS-BARBERÀ, Montserrat (2015). «Patrimonio industrial, revitalización económica y compacidad urbana en el Poblenou-22@Barcelona ¿Un nuevo modelo Barcelona?». *Boletín de la Asociación de Geógrafos Españoles*, 69, 9-35.
<<https://doi.org/10.21138/bage.1889>>
- DOT, Esteve; PALLARÈS-BARBERÀ, Montserrat i CASELLAS, Antònia (2010). «L'ambigüitat de la producció intensiva en coneixement: el nou espai econòmic del Poblenou». *Documents d'Anàlisi Geogràfica*, 56 (3), 389-408.
- (2012). «Gentrificació productiva, desindustrialització i relocalització industrial». *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*, 73, 27-52.
- FLORIDA, Richard (2002). *The Rise of the Creative Class And How It's Transforming Work, Leisure and Everyday Life*. Nova York: Basic Books.
- (2004). *The Flight of the creative class: The new global competition for talent*. Nova York: Colins Bussiness.
- GARCÍA-BRAGADO, Ramon (2001). «La renovació del Poblenou: una aproximació urbanística al districte d'activitats 22@bcn». *Els Monogràfics de Barcelona*, 1, 38-43.
- GONZÁLEZ, Sara; OOSTERLYNCK, Stijn; RIBERA-FUMAZ, Ramon i ROSSI, Ugo (2017). «Locating the global financial crisis: variegated neoliberalization in four European cities». *Territory, Politics, Governance*, 6 (4), 468-488.
<<https://doi.org/10.1080/21622671.2017.1318713>>
- HARVEY, David (1977). *Urbanismo y desigualdad social*. Madrid: Siglo XXI, 1973.
- (1989). «From managerialism to entrepreneurialism: the transformation in urban governance in late capitalism». *Geografiska Annaler*, 71B (1), 3-17.
- HEALEY, Patsy (1997). *Collaborative Planning. Shaping Places in Fragmented Societies*. Hampshire: Macmillan Press.
- INSTITUT CERDÀ (2018). *Avaluació de l'impacte i funció socioeconòmica del 22@ per a la ciutat de Barcelona*. Barcelona: Inèdit.
- KOROTKA, Milana; BENNEWORTH, Paul i RATINHO, Tiago (2015). «Back to the future of high technology fantasies? Reframing the role of knowledge parks and science cities in innovationbased economic development». A: MIAO, Julie et al. (ed.). *Making 21st Century Knowledge Complexes: Technopoles of the World Revisited*. Londres: Routledge, 41-61.
- LEES, Loreta; SLATER, Tom i WYLY, Elvin (2008). *Gentrification*. Londres: Routledge.

- LEON, Nick (2008). «Attract and connect: The 22@ innovation district and the internationalisation of Barcelona bussiness». *Innovation: Management, Policy and Practice*, 10 (2-3), 235-246.
<<https://doi.org/10.5172/impp.453.10.2-3.235>>
- LÓPEZ, Aurora; ROMANÍ, Andreu; SAGARRA, Ramon i PIQUÉ, Josep Miquel (2011). «22@Barcelona: exportant el model». *Revista Econòmica de Catalunya*, 64, 110-120.
- MANSILLA, José (2015). «Movimientos sociales y apropiaciones colectivas en la Barcelona post-15M: el papel de la Asamblea Social del Poblenou». *Etnográfica*, 19 (1), 77-97.
<<https://doi.org/10.4000/etnografica.3909>>
- MARRERO, Isaac (2003). «¿Del Manchester catalán al Soho barcelonés? La renovación del barrio del Poblenou en Barcelona y la cuestión de la vivienda». *Scripta Nova, Revista Electrónica de Geografía y Ciencias Sociales*, 146 (137).
- (2008). *La fábrica del conflicto. Terciarización, lucha social y patrimonio en Can Ricart, Barcelona*. Tesis doctoral. Universitat de Barcelona.
- MARTÍ-COSTA, Marc (2005). «El proyecto 22@bcn: glocal governance, renovación urbana y lucha vecinal en Barcelona». *VII Congreso Español de Ciencia Política y de la Administración: Democracia y Buen Gobierno*, 89-104.
- MARTÍ-COSTA, Marc i PRADEL, Marc (2011). «The knowledge city against urban creativity? Artists' workshops and urban regeneration in Barcelona». *European Urban and Regional Studies*, 19 (1), 92-108.
<<https://doi.org/10.1177/0969776411422481>>
- MARTÍN-I-GÓMEZ, Albert (2016). *De la dissidència de la norma a la norma de la dissidència. Estudi de les trajectòries de subjectivació en joves de l'Assemblea de Joves del Poblenou (Barcelona)*. Tesis doctoral. Universitat Autònoma de Barcelona.
- MIAO, Julie; BENNEWORTH, Paul i PHELPS, Nicholas (2015). «Technopoles of the world. Changes, dynamics and challenges». A: *Making 21st Century Knowledge Complexes: Technopoles of the World Revisited*. Londres: Routledge, 3-20.
- MONTANER, Josep M.; ÀLVAREZ, Fernando i MUXÍ, Zaida (eds.) (2011). *Archivo crítico modelo Barcelona 1973-2004*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona.
- MOULAERT, Frank; PARRA, Constanza i SWYNGEDOUW, Erik (2014). «Ciudades, barrios y gobernanza multiescalar en la Europa urbana». *EURE. Revista Latinoamericana de Estudios Urbano Regionales*, 40 (119), 5-24.
- MUR, Sara i CLUSA, Joaquim (2011). «Impacte urbanístic i immobiliari del 22@: el futur "central business district" de Barcelona». *Revista Econòmica de Catalunya*, 64, 31-53.
- NICHOLAS, Phelps i MIAO, Julie (2019). «Varieties of urban entrepreneurialism». *Dialogues in Human Geography*, 10 (3), 304-321.
<<https://doi.org/10.1177/2043820619890438>>
- OATLEY, Nick (1998). *Cities, Economic Competition and Urban Policy*. Londres: Paul Chapman.
- O'NEILL, Phillip (2018). «The financialisation of urban infrastructure: a framework of analysis». *Urban Studies*, 56 (7), 1.304-1.325.
<<https://doi.org/10.1177/0042098017751983>>
- OOSTERLYNCK, Stijn i GONZÁLEZ, Sara (2013). «'Don't waste a crisis': opening up the city for neoliberal experimentation». *International Journal of Urban and Regional Research*, 37 (3), 1.075-1.082.
- PAREJA-EASTAWAY, Montserrat i PIQUÉ, Josep Miquel (2011). «Urban regeneration and the creative knowledge economy: The case of 22@ in Barcelona». *Journal of Urban Regeneration and Renewal*, 4 (4), 1-9.

- PAREJA-EASTAWAY, Montserrat i PRADEL, Marc (2010). «New economy, new governance approaches? Fostering creativity and knowledge in the Barcelona Metropolitan Region». *Creative Industries Journal*, 3 (1), 29-46.
<https://doi.org/10.1386/cij.3.1.29_1>
- PAÛL, Daniel (2017). «El distrito 22@Barcelona como elemento de relocalización de las empresas de la ciudad. Un análisis de las antiguas y las nuevas ubicaciones de las sedes empresariales». *Boletín de la Asociación de Geógrafos Españoles*, 74, 186-203.
<<https://doi.org/10.21138/bage.2450>>
- PORTER, Michael (1990). *The competitive advantage of nations*. Nova York: Free Press.
— (1995). «The Competitive Advantage of the Inner City». *Harvard Business Review*, 73 (3), 55-71.
- RODRÍGUEZ, Arantxa; MOULAERT, Frank i SWYNGEDOUW, Erik (2001). «Nuevas políticas urbanas para la revitalización de las ciudades en Europa». *Ciudad y Territorio. Estudios Territoriales*, 129, 409-424.
- ROSSELLÓ, Maribel (2018). «Taula Eix Pere IV: revitalizar desde la cohesión social y la economía solidaria el patrimonio industrial de Poblenou de Barcelona». *Jornadas Internacionales de Patrimonio Industrial. Resiliencia, Innovación y Sostenibilidad en el Patrimonio Industrial*. CICEES, 125-146.
- SACRISTÁN, Jordi (2008). «22@Barcelona: Plataforma de innovación y tecnología». *Boletín Económico de ICE*, 2.952, 223-230.
- SALES-FAVÀ, Joan (2019). *Especialització turística, gentrificació i dinàmiques residencials en un entorn urbà madur. El cas de Barcelona*. Tesi doctoral. Universitat Autònoma de Barcelona.
- SASSEN, Saskia (1991). *Ciudad global (Nueva York, Londres, Tokio)*. Buenos Aires: Eudeba.
— (2003). «Localizando ciudades en circuitos globales». *EURE. Revista Latinoamericana de Estudios Urbano Regionales*, 29 (88), 5-27.
<<https://doi.org/10.4067/S0250-71612003008800001>>
- SHEPPARD, Eric; LEITNER, Helga i MARINGANTI, Anant (2013). «Provincializing global urbanism: a manifesto». *Urban Geography*, 34 (7), 893-900.
<<http://doi.org/10.1080/02723638.2013.807977>>
- SWYNGEDOUW, Erik (2012). «Rent and landed property». A: FINE, B.; SAAD-FILHO, A. i BOFFO, M. (eds.) *The Elgar Companion to Marxist Economics*. Londres: Elgar.
- TATJER, Mercè (2008). «El patrimonio industrial de Barcelona entre la destrucción y la conservación, 1999-2008». *Scripta Nova*, 12 (270).
- TAULA EIX PERE IV (2017). *Parlem i repensem el 22@. Sessió informativa*. Disponible a <<https://eixpereiv.org/estudi-22/>>.
- TIRONI, Manuel (2010). «Poblenou (re)inventado. Paisajes creativos, regeneración urbana y el Plan 22@ Barcelona». *ID_investigaciones*, 2, 86-109.
- TRULLÉN, Joan (2011). «El projecte Barcelona Ciutat del Coneixement i el 22@Barcelona». *Revista Econòmica de Catalunya*, 64, 22-30.
- VILADECANS-MARSAL, Elisabet i ARAUZO-CAROD, Josep Maria (2012). «Can a knowledge-based cluster be created? The case of the Barcelona 22@district». *Papers in Regional Science*, 91 (2), 377-400.
<<https://doi.org/10.1111/j.1435-5957.2011.00383.x>>
- ZARLENGA, Matías; RIUS, Joaquim i RODRÍGUEZ, Arturo (2013). «Cultural clusters and social interaction dynamics: the case of Barcelona». *European Urban and Regional Studies*, 20 (10), 1-19.
<<https://doi.org/10.1177/0969776413514592>>

